

Rapport om den arkæologiske udgravning ved Egedal By

Kroppedal Museum

Kulturhistorisk rapport om den arkæologiske udgravning forud for anlægsarbejde ved
"Egedal Park" øst for Gammel Toftegård Station

Museumsnavn: Gl. Toftegård, Ølstykke, Felt 1

Sted: matrikel nr. 4et, Ølstykke By, Ølstykke, Ølstykke sogn

Ølstykke herred, Frederiksborg amt

Stednr. 010607, sb 112

Kroppedal Museums j.nr.: TAK 1470

Udsigt fra udgravningsfeltet mod øst en tidlig morgen

Abstract

Udgravning af boplads fra ældre jernalder. Bopladsen bestod af to treskibede langhuse. Omkring husene var der affaldsgruber med ødelagt keramik fra bopladsen. Bopladsen kan dateres til ældre jernalder (perioden ca. 500 f. Kr. til 375 e. Kr.).

Indholdsfortegnelse

Resume	4
Undersøgelsens data	4
Udgravningens forløb	5
Fortidsminder og landskab	6
Bopladsen	8
Efterskrift	10

Arkæologerne har fundet keramik i en grube (ved tomrestokken). Ved siden af gruben står der en fundkasse med lidt lerkarskår

Resumé

Kroppedal Museum foretog i 2010 en arkæologisk forundersøgelse forud for anlægsarbejde på den sydlige del af "Egedal Park projektet" i Egedal Kommune.

Museet prøvegravede "område A" øst for Gl.

Tofttegård Station og forlængelsen af vejen Dam Holme.

På en lille bakkeknold i det tidligere ret kuperede landskab afslørede den arkæologiske udgravning, at der har ligget en lille boplads i ældre jernalder. Bopladsen blev udgravet i december 2010.

Undersøgelsens data

Kroppedal Museum modtog den 4. maj 2010 en henvendelse fra rådgivende ingeniører Dines Jørgensen & Co a/s (dj&co.) om et 82 ha stort areal øst for Gammel Tofttegård Station, Ølstykke. Egedal Kommune planlagde på daværende tidspunkt at byudvikle arealet under navnet "Egedal Park".

I henhold til Museumsloven bad dj&co. museet om en udtalelse vedrørende arkæologiske interesser.

Kroppedal Museum foretog derfor en vurdering af arealet, og anbefalede en arkæologisk forundersøgelse for at få afklaret om det indeholdt spor af væsentlige fortidsminder. Forundersøgelsen af de to første delområder ledte frem til en egentlig udgravning af et felt på knap 1.000 m².

Egedal Kommune finansierede undersøgelserne. Kroppedal Museum er ansvarlig for undersøgelserne. Originaldokumentation og oldsager opbevares på museet.

Udgravningen fandt sted fra den 13. til den 17. december 2010. I undersøgelsen deltog arkæologerne Lotte Reedtz Sparrevohn (ansvarlig) og Mette Brosolat Ohlsen, og GPS-opmåling af udgravningen blev foretaget af museumstekniker Jan Poulsen, alle fra Kroppedal Museum. Gravemaskinen på bælder med 2 meter bred skovl blev kørt af entreprenør Hans Christensen, eget firma. Tirsdag deltog Magnus Guld, Ganløse i forbindelse med folkeskolens erhvervspraktik.

Arkæologisk udgravning

Bliver der ved forundersøgelsen af et areal fundet spor af fortidsminder, bliver disse områder indstillet til arkæologisk udgravning. Arkæologerne dokumenterer de sidste levn fra fortiden, inden de ødelægges eller forsvinder ved anlægsarbejdet.

Det øverste jordlag - muldlaget - fjernes med gravemaskine. Alt hvad der ligger i muldlaget er rodet rundt af landmandens plov, og er derfor ku sjældent interessant for arkæologer. Under muldlaget kommer den lysere undergrund til syne. Her har ploven ikke nået ned - sporene efter oldtiden ligger stadig uforstyrrede.

I søgegrøfterne fremstår de forhistoriske anlæg som mørke pletter i den lyse undergrundsjord. De mørke pletter er der, hvor man har gravet huller i forhistorisk tid. Hullerne er blevet fyldt op med organisk materiale, trækulsholdig jord eller sten, og kaldes samlet for anlæg.

Anlæggene måles op med GPS og får et navn eller nummer, så man kan få en oversigt over sporene. Hvis stolperne ligger i et bestemt mønster, er de fx rester af et hus eller et hegn.

For at være sikker på hvad de mørke pletter er, graves den ene halvdel væk. Herved fås et tværsnit gennem anlægget - en såkaldt profil. Profilen tegnes og beskrives. Tegningen opbevares, så man altid kan vende tilbage og se, hvordan netop dette anlæg så ud, også når selve anlægget for længst er gravet væk.

Ud fra profilen kan man se formen, bredden og dybden på det, der har været gravet ned. Man kan også være heldig at finde små tabte, udsmidte eller muligvis ofrede ting i hullerne, som kan være med til at tidsbestemme anlægget.

Efter undersøgelsen registreres fundene, og der udarbejdes en rapport, hvor der redegøres for, hvad der er fundet på området. Herefter frigives arealet normalt til anlægsarbejde.

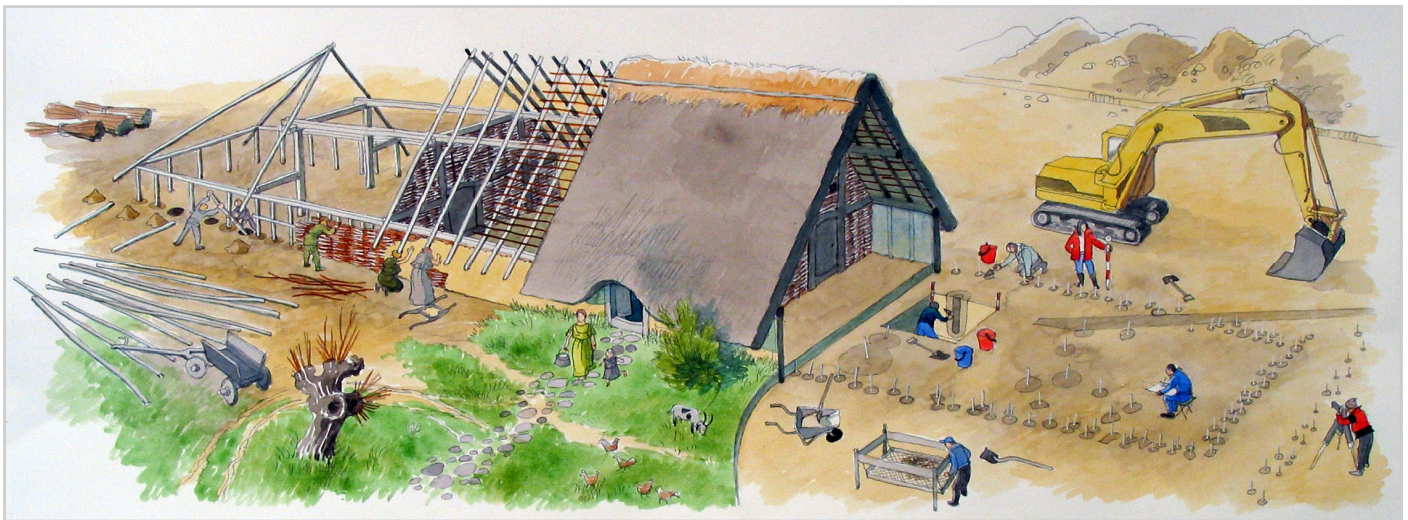

Fig. 2. Illustrationstegning af Charlotte Clante ©

Udgravningens forløb

Udgravningen foregik i frostvejr ned til minus fem grader, og en enkelt dag var der en mindre snestorm.

Muldafrømningen foregik med gravemaskinen. Søgegrøften fra forundersøgelsen havde ligget eksponeret siden prøvegravningen i september og var fyldt op med sne, så gravemaskinen måtte begynde med at skovle sne.

Da der var tale om en forholdsvis kortvarig undersøgelse, og ved hjælp af diverse vintermåtter, kunne udgravningen gennemføres på trods af kulde og bundfrosen jord.

Udgravningen blev omtalt i Frederiksborg Amts Avis fredag den 17. december 2010.

Praktikant Magnus Guld en frysende kold dag på udgravningen

Fortidsminder og landskab

Inden for det store areal med det planlagte Egedal Park projekt er der kendskab til tomter efter tre storstensgrave fra stenalderen: Henholdsvis "Kjællingeholmsdysse" i syd, som var en 25 m lang og 8 m bred langdysse, samt "Donegravsdysse" og en yderligere langhøj i nord.

Fra vådområdet Toftegårds Mose langs Stenløse Å, som ligger umiddelbart øst for og op til Egedal Park, kendes adskillige genstandsfund fra yngre stenalder, bronzealder og ældre jernalder. Flere af fundene er såkaldte mosepotter med madofre, og også et moselig er blandt fundene, som tydeligvis afspejler oldtidens offerskik i en lokal offermose.

Umiddelbart syd for Frederikssundsvej og lige op til den sydlige del af Egedal Park er der i forbindelse med byggemodning i 2002 og 2005 undersøgt omfattende bopladsspor (huse, hegn, stolpehuller, gruber og bopladsaaffald) fra yngre stenalder og ældre jernalder.

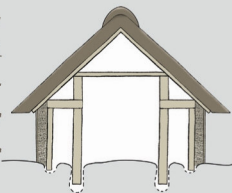
Storstensgravene, offerfundene og de tidligere udførte arkæologiske undersøgelser lige syd for Egedal Park indikerer, at området var meget benyttet i oldtiden.

Ved den arkæologiske undersøgelse blev det klart, at landskabet øst for Gl. Toftegård Station har været mere kuperet end det fremstår i dag. Man kan derfor forestille sig, at landskabet i oldtiden har været præget af små bakketoppe imellem spredte vandhuller.

I ældre jernalder har der sikkert ligget træbyggede langhuse på flere af de små bakketoppe, og rundt omkring har der været mere eller mindre mosetilgroede vandhuller. I periferien af bopladserne lå de dyrkede marker og de tusinde år ældre storstensgrave.

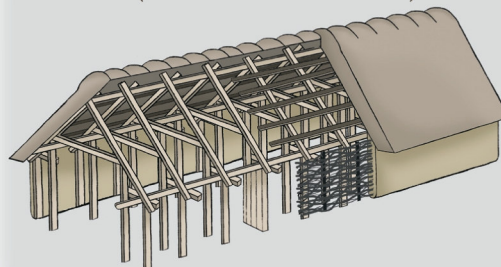
Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejds- og til opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

Udsigt fra udgravningen mod Gl. Toftegård Station

Ældre jernalder

I Danmark kalder vi perioden fra 500 f. Kr. – 400 e. Kr. for ældre jernalder. Ældre jernalder inddeles i tre underperioder førromersk jernalder, som også kaldes keltisk jernalder (500 – 1 f. Kr.), ældre romersk jernalder (0-200 e. Kr.) og yngre romersk jernalder (200-400 e. Kr.).

Omkring 500 f. Kr. begyndte man at udvinde jern af lokale forekomster af myrmalm. Man var derfor ikke længere afhængig af bronze, som kom til Danmark fra Central- og Sydeuropa i bronzealderen (perioden før jernalderen). Ud over fordelene ved at man nu selv kunne udvinde og producere metalgenstande, så har jern også en anden fordel frem for bronze: Det er meget stærkere og derfor mere velegnet til våben og redskaber.

Jernalderens bønder var altså godt rustet til at forsvare sig selv og de gårde og indhegnede landsbyer som lå spredt ud over Danmark i oldtiden.

Offerskik og religion

I jernalderen var det at ofre til guderne en helt en central del af religionsudøvelsen. Jernalderens mennesker var i langt højere grad end os afhængige af naturen og de produkter, landbruget kunne bibringe ved hårdt arbejde.

Vejret, naturen og mytiske væsner var derfor noget man skulle holde sig gode venner med. Gjorde man ikke det, kunne det betyde forskellen mellem liv og død.

Derfor ofrede man til guder, overnaturlige væsner og naturen. Det gjorde man

ved at nedlægge kostbare eller betydningsfulde genstande i moserne eller i husenes stolpehuller; bare for at være sikker på, at man havde gjort hvad man kunne for at mildne skæbningen. Det 5 cm store miniature lerkar på billedet var sat i bunden af et stolpehul.

Skikkene fra jernalderen er de direkte forløbere for den husofferskik, der stadig eksisterede i begyndelsen af det 20. århundrede på landet i Danmark. Her lagde bønderne ofte liget af en hund under dørtærsklen for at sikre husets beboere sikkerhed og god lykke.

Grube

En grube er et større hul i jorden, som kan være brugt til mange forskellige ting - opbevaring, ovn, opgravning af råstof (især ler), affaldsbeholder osv.

Fælles for gruber er, at de tit er fyldt op med affald fra bopladsen. Derfor kan de hjælpe til med at sige noget om, hvad der er foregået netop dér - ud fra det affald, der er havnet i gruben.

Gruberne har nok haft en anden funktion end affaldsbeholder, før de er blevet fyldt op. Denne funktion er i mange tilfælde stadig en gåde. Gruberne kan være brugt flere gange og er almindelige på bopladser.

Bopladsen

Bopladsen lå på en bakketop med et vådområde umiddelbart mod nord.

Der var spor efter to langhuse, det ene noget større end det andet. Det er ikke til at sige om de har ligget der på samme tid. Der kan være tale om to faser af bopladsen, hvor det ene hus har afløst det andet, måske med års mellemrum. Sandsynligvis har der også været andre og mindre bygninger tilknyttet langhusene, fx små lader og skure, men dem var der ikke bevaret spor af.

Hus 1 har været 10-11 meter langt og 5-6 meter bredt, mens hus 2 har haft samme bredde, men været næsten dobbelt så langt 19-20 meter. Beboerne i de to huse har da haft et beboelsesareal på henholdsvis 66 og 120 m². Det er ikke utænkeligt, at de måtte dele de relativt begrænsede kvadratmeter med gårdens dyr, det var dog ikke muligt at påvise spor efter en staldende i husene.

Umiddelbart nord for husene har der været et lille vådområde, der sikkert har leveret vand til folk og fæ.

Syd for husene var der et område med flere affaldsgruber. Der er formentlig tale om lertagningsgruber, hvor man gravede efter ler til lerklining af væggene i langhusene. De gravede huller blev bagefter brugt til affald fra bopladsen. Ved udgravningen var der kun de sortsværtede sten fra ildstedet og skår fra lerkar i gruberne. Der har ganske givet været meget organisk materiale blandt affaldet, men det er ikke bevaret til i dag.

Makrofossil

Makrofossiler er forkullede plantedele. De er på grund af deres ringe størrelse svære at se. De findes ved at spule prøver af jord igennem med vand, hvorved forkullede korn og frø flyder ovenpå. Man kan så skumme de forkullede plantedele fra de tungere materiale som jord og sten. Processen hedder at flotere jorden, og efterfølgende bliver de forkullede dele gennemset af eksperter, der kan bestemme hvilke typer korn, frø og trækul, der er tale om.

Makrofossiler kan blandt andet bruges til kulstof-14 dateringer, men også fortælle om, hvad man har dyrket på gården.

Keramikken er typisk for den ældre jernalder, hvor der i husholdningen har været lerkar i mange størrelser og former, fra store tykvæggede kar til små fine kopper.

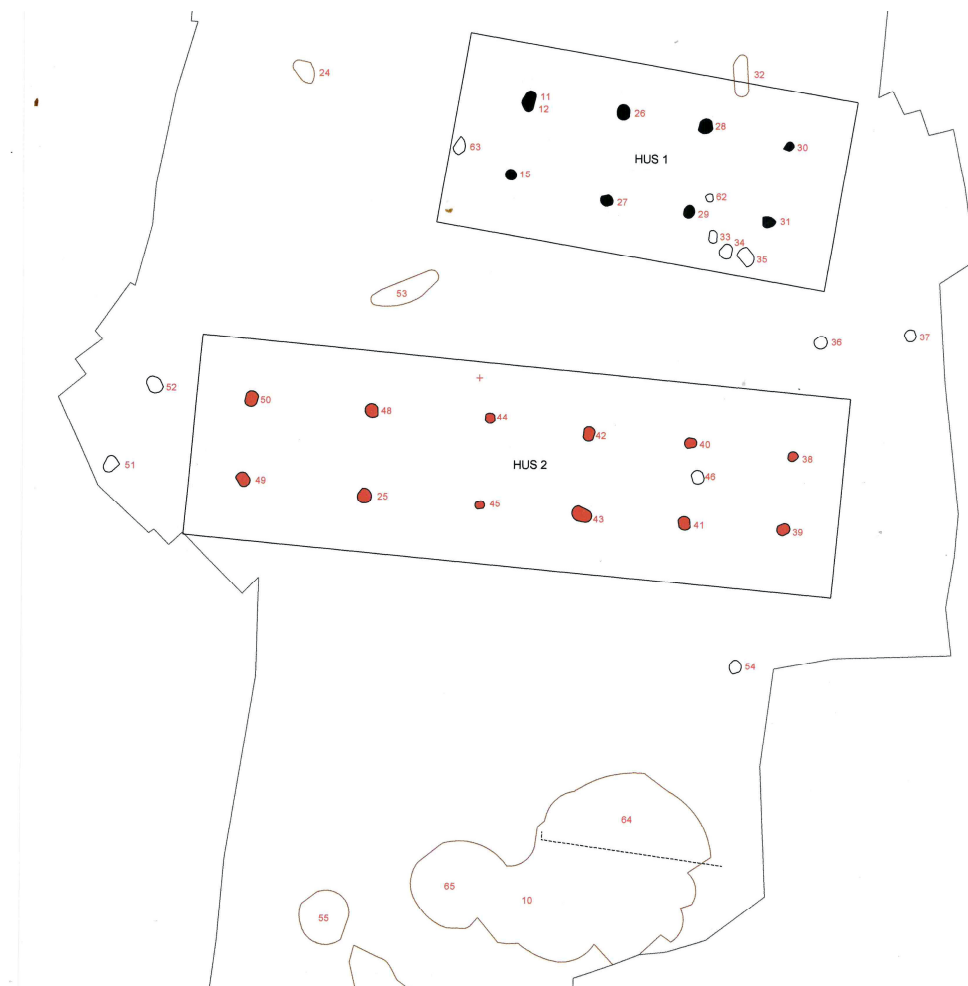
Under udgravningen blev der taget prøver af jorden fra stolpehullerne i husene.

De viste sig at indeholde byg- og hvedekerner og enkelte frø fra vilde planter.

I et stolpehul lå der en knusesten, som blev brugt til at præparere overfladen på de store melgruttesten.

Det er tilsammen tegn på, at beboerne i husene dyrkede korn på marker, der kan have ligget lige i nærheden af bopladsen.

Tegning af udgravningen. På baggrund af opmålingen med GPS udprintes bopladsen i lille målestok set oppefra.

Med henholdsvis rødt og sort er tagstolperne i de to huse markeret. Den store runde tegning nederst i billedet er en lertagningsgrube.

Trækul i jorden vidner også om det ildsted, der naturligvis har været i hvert hus, men som der ikke blev fundet spor af.

Den lille gårdsenhed, som udgravningen afslørede, og som blot bestod af et enkelt eller to langhuse, lå alene på den lille bakketop, og der kan have været et godt stykke til nærmeste nabo.

Der er derfor ikke tale om et landsbyfællesskab på dette tidspunkt, men man har formentlig haft et fællesskab med naboerne omkring de dyrkede marker og engområderne, hvor kvæget græssede.

Udgravningen af den lille boplads giver en vigtig brik til at belyse bebyggelsesmønstret omkring Ølstykke i ældre jernalder.

Det mindste af husene -hus 1- fotograferet med stokke i sporene efter de tagbærende stolper

Efterskrift

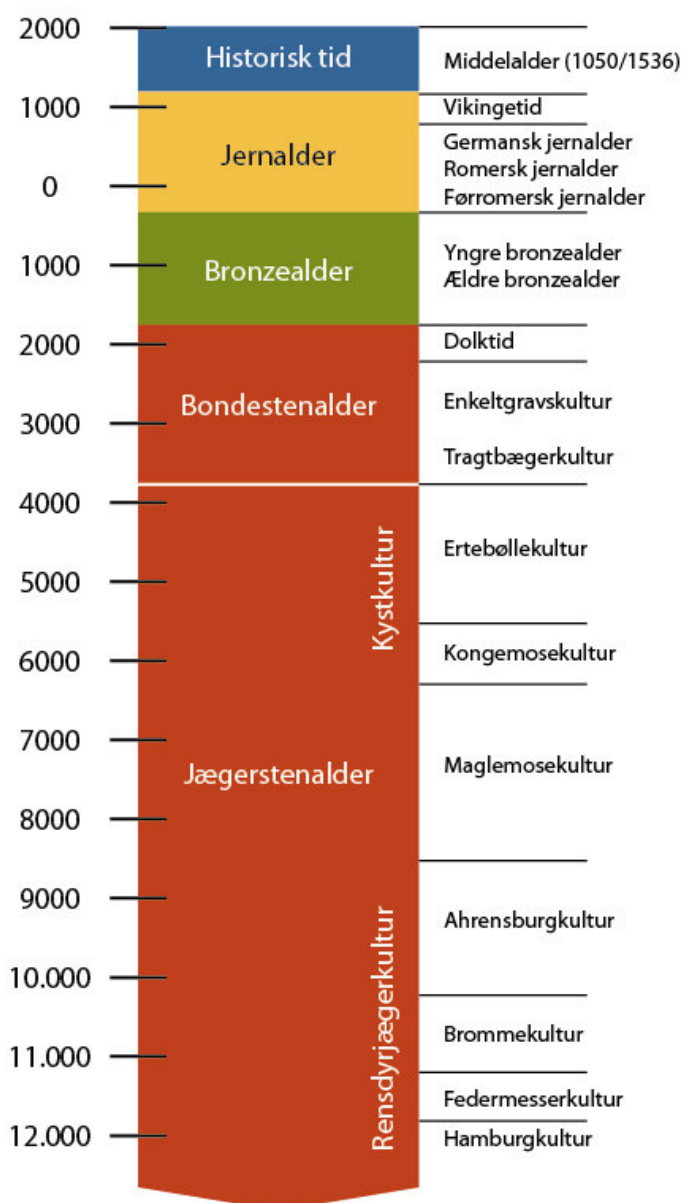
I løbet af sommeren 2012 prøvegravede arkæologerne området vest for udgravningen. Her stødte man på udkanten af bopladsen med de to langhuse, men der var ikke spor af yderligere bebyggelse.

Syd herfor kunne den tidligere omtalte "Kjællingeholmsdyse" desværre ikke genfindes. Dyssen blev beskrevet som ubeskadiget i 1875, og som svært beskadiget i 1942, og det så ud til, at den bakketop, hvor den formentlig har ligget, har været udsat for sandgravning i nyere tid, og dyssen kan være blevet helt ødelagt ved den lejlighed.

Storstensgrav

En storstensgrav, også kaldet dysser og jættestuer, er grave bygget af tonstunge sten (megalitter) i perioden yngre stenalder (3.900-1.700 f.kr.). Gravene har muligvis været overdækket af høje.

År f./e. Kristus

Kroppedal Museum

Kroppedals Allé 3, 2630 Taastrup

Tlf.: 43 30 30 00

E-mail: kontakt@kroppedal.dk

www.kroppedal.dk